

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

31e JAARGANG

WOENSDAG 21 AUGUSTUS 1946

No. 1528

COMMISSIE VAN REDACTIE:

*N. J. Polak; J. Tinbergen;
H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;
H. W. Lambers (Redacteur-Secretaris).*

Adjunct-Secretaris: J. H. Lubbers.

Assistent-Redacteur: A. de Wit.

*Administratie: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).
Telefoon: Redactie 38040, Administratie 38340. Giro 8408.*

BERICHT.

Gezien de bepalingen omtrent het papierverbruik is thans met den omvang van dit nummer (12 in plaats van 16 bladzijden) volledige compensatie verkregen voor den buitengewonen omvang van het speciale nummer van 24 Juli 1946.

INHOUD:

	Blz.
Het onbevredigend niveau onzer arbeidsproductiviteit door <i>J. van de Kieft</i>	535
De organisatie der planning II door <i>Ed. van Cleeff</i> ..	536
Vooruitzichten der Nederlandsche kunstzijde-industrie door <i>Dr. J. Rubinfeld</i>	539
Aanteekening:	
Vervoers-economisch colloquium door <i>Dr. H. C. Kuiler</i>	541
Boekaankondiging:	
Publicatie no. 38 van het Nederlandsch Economisch Instituut	542
Geld- en kapitaalmarkt	542
Statistieken:	
Bankstaten	542

DEZER DAGEN

blijkt het regentijd te zijn. Het vele hemelwater belemmert het zien van de sterrenregens, de talrijke vallende sterren in het sterrenbeeld Perseus. Dat is jammer voor de velen, die graag een wensch zouden doen. En dat zijn er wel zéér velen. Men begint nu pas goed te beseffen, hoe arm de wereld en hoe arm in het bijzonder Nederland is. Er ontbreekt nog veel.

Zeker, er zijn feiten, die hoopvol stemmen. De berichten omtrent recordoogsten in Amerika en in Engeland zijn even plotseling en gelijktijdig binnengekomen als die omtrent het wereldgraantekort een aantal maanden geleden. De bruinkool, die Duitschland ons, in ruil voor onze overvloedige groente, zal leveren als brandstof voor stroomopwekking maakt, tezamen met de rechtstreeksche, anachronistisch werkende, stroomleverantie, onze kolen-

positie beter. De werkloosheid neemt zienderogen af en zelfs meisjes zijn alweer ruimer aan het werk gegaan.

Naast al deze gunstige elementen stemmen de laatstgepubliceerde productie-indices teleur. De cijfers voor Juni zijn vrijwel over de geheele linie lager dan die over Mei, sommige blijven zelfs beneden den index voor April. De kosten van het levensonderhoud waren in Juni ruim 6 punten hooger dan in Mei, bijna 9 punten hooger dan in April.

De eenige productie-index over Juli, die het Statistisch Bulletin van het Centraal Bureau voor de Statistiek tot dusverre vermeldt, betreft de steenkoolproductie. Dat is een gunstig cijfer. Na vier maanden lang tusschen 630 en 670 millioen kg te hebben geschommeld, sprong de maandproductie plotseling omhoog tot ruim 760 millioen. De som van de leveranties onzer mijnen voor binnenlandsch verbruik en den invoer van kolen bedroeg in Juli 950.000 ton tegen 7 à 800.000 ton in de maanden Februari tot en met Mei en slechts 580.000 ton in Juni. Vooral de invoer was in Mei en Juni gedrukt.

Blijkt hier de invloed van de stakingen, die in Juni juist haar culminatiepunt hadden? Het door het C.B.S. gepubliceerde maandgemiddelde van ruim 98.000 door arbeidsconflicten verloren werkdagen in het eerste halfjaar 1946 — tegen ruim 10.000 in 1938 en bijna 8.000 in 1939 — wijst in deze richting. Gelukkig ligt ons land thans buiten het gebied van de stakingsregens; uit de betrokken lucht boven het hankbedrijf verwachten wij geen neerslag, die — mirabile dictu — den giralen geldomloop zou doen bevriezen. Uit andere landen komen nog steeds stakingsberichten, bij trams in België, gasbedrijven in Engeland, diverse bedrijfstakken in Canada en Zuid-Afrika. Plaatselijke neerslag, die echter ook de wereldproductie neerslaat en het prijsniveau omhoog doet tendereen. Een koopersstaking, vooral tegenover niet noodzakelijke artikelen, zou omgekeerde uitwerking hebben. Wat zou men de overdiensten kunnen inkrimpen, als de consumenten op die manier de prijsbeheersching en den distributiedienst te hulp kwamen! Conflicten tusschen Overheid en bedrijfsieven, zoals de fruit- en aardappeldistributie die te zien gaven, zouden dan niet rijzen. Reeds kwamen de eerste berichten binnen van consumentenorganisatie, de C.P.C. (consumenten-prijsbeheerschings-contrôle) te Rijswijk, die zich echter nog beperkt tot de functies van klachtenbureau en voorlichtingsorgaan.

Behalve door werkstaking wordt onze Nederlandsche productie ook door deviezenschaarschte gehandicapt. Naar verluidt komen thans voor internationale credieten landen van geheel andere klasse in aanmerking. Berichten over Polen, Saoudi Arabië, Japan, Korea, geruchten over Frankrijk, Rusland, Hongarije, Roemenië, het lijkt een ware goudregen. Hiermede komen wij weer in de familie van Perseus terug. Zou een goudregen ook nu de eerste stap zijn om een ongelukkige gekluisterde van monsterlijke bedreigingen te verlossen? Beter wellicht dan eindeloze openbare discussies in het Palais du Luxembourg?

Beschikbare krachten

JURIST

37 jaar, 12 jaar leidende functies in overheidsdienst en bankwezen bekleed hebbende, bek. public., gespec. op geb. internat. betalingsverk., gew. te organ. en leid. te geven, nu aan Dep. van Fin. verb., zoekt passende functie. Br. no. 601 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

HEER

36 jaar, zoekt een leidende positie; 14 jaar werkzaam geweest bij gr. inst. in diverse landen. Ruime ervaring op scheepvaartgebied. Wenscht om pers. redenen van werkkring te veranderen. Goed organisator, energiek, gewend leiding te geven. Br. onder no. 603 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

PSYCHOLOOG

Directeur Psychotechnisch Instituut, tevens Directeur Middelbaar Onderwijs-Inrichting, zoekt contact met groot of middelgroot bedrijf, om eventueel als Personeelschef of/een Psychotechnicus in functie te treden. Leeftijd 35 jaar, gehuwd. Liefst midden of Oosten des lands. Br. onder no. 610 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

Personeelchef - Sociaal Werker

30 jaar, diploma 5-j. HBS. moment. stud. voor M.O. Bedrijfs-pedagogiek, veelj. erv. op soc.-psych. gebied en in omgang met personeel, wenst naast zijn tegenw. werkkring voor enkele dagen per week een zelfde functie te aanv. in bedrijf van ca. 150 pers. Prima ref. van tegenw. en vroegeren werkg. Br. onder no. 612 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

Vacatures

De K.L.M. vraagt
voor haar Pensioenfonds

EEN EMPLOYÉ (E)

met kennis van verzekeringswiskunde.

Vereischte opleiding 5-jarige H.B.S. B, diploma verzekeringswiskunde en boekhouden. Leeftijd 25-35 jaar. Sollicitaties uitsluitend schriftelijk met pasfoto en volledige gegevens omtrent opleiding, alsmede afschriften van diploma's en getuigschriften aan de Afd. Personeelszaken der K.L.M., Raamweg 90, Den Haag. Bijlagen worden niet teruggezonden.

Assurantie- annex Financieringsbedrijf te Rotterdam, zoekt een algemeen ontwikkeld

jongmensch van goeden huize

om na behoorlijke opleiding tegen nader overeen te komen condities als deelgenoot te worden opgenomen. Eigenhandig geschreven brieven met volledige inlichtingen omtrent genoten opleiding etc. onder no. 606 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam

Bij één der Bedrijfschappen op het gebied der Voedselvoorziening is te vervullen de vacature van

accountant

(Lid Vaga, Niva of N.B.v.A.) als leider van de accountantsafdeling. Sollicitanten zullen eventueel worden verzocht zich te onderwerpen aan een psychotechnisch onderzoek. Sollicitaties onder no. 604 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

R. MEES & ZONEN

Ao 1720

Rotterdam, 's-Gravenhage, Delft, Schiedam
Vlaardingen, Amsterdam (alleen assurantiën)

BEHANDELING VAN ALLE BANKZAKEN
BEZORGING VAN ALLE ASSURANTIËN

AMSTERDAMSCH
BANK N.V.

KAPITAAL f 55.010.000 RESERVES f 31.500.000

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

Gevestigd te 's-Gravenhage

ADMINISTRATIEKANTOOR DORDRECHT - BELLEVUESTRAAT 2, TELEFOON 5346

Personeels-Pensioenverzekering

verschafft directe fiscale besparing — afschrijving van toekomstige lasten — blijvende sociale voldoening

Vraagt U eens welgedocumenteerd advies aan ons
BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN

N.V. KONINKLIJKE
NEDERLANDSCHE
ZOUTINDUSTRIE

Boekelo • Hengelo

ZOUTZIEDERIJ

Fabriek van:
zoutzuur, (alle kwaliteiten)
vloeibaar chloor
chloorbleekloog
natronloog, caustic soda.

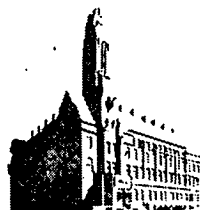
Koninklijke
Nederlandsche
Boekdrukkerij

H. A. M. Roelants
Schiedam

gispen

meubelen en gisolampen

culemborg
amsterdam
rotterdam

STANDARD AMERIKAANSCH PETROLEUM CIE

Geb. PETROLEA • 's-GRAVENHAGE

HET ONBEVREDIGEND NIVEAU ONZER ARBEIDSPRODUCTIVITEIT.

Onder bovenstaanden titel verscheen in „E.-S.B.” No. 1526 van 7 Augustus 1946 een interessante bijdrage van Dr. P. J. Verdoorn. Voor het economisch herstel en den wederopbouw van onze welvaart is een verhooging van onze arbeidsproductiviteit het centrale probleem en hoewel reeds van verschillende kanten de aandacht hierop gevestigd is ¹⁾, blijven alle publicaties, welke ons inzicht in dit probleem kunnen verdiepen, van belang. Daar de heer Verdoorn in zijn beschouwingen een voorstel ter sprake brengt, dat door ondergeteekende in het „Tijdschrift voor Interne Bedrijfsorganisatie” van Februari jl. werd gedaan (niet in het door Dr. Verdoorn genoemde tijdschrift), lijkt het mij nuttig, hier eenige opmerkingen aan toe te voegen.

De heer Verdoorn is de meening toegedaan, dat de voorgestelde propaganda-actie „zeer veel zal kunnen bereiken”. Daarna wordt echter de vraag gesteld of een dergelijke actie een direct resultaat van noemenswaardigen omvang zal hebben. „Kan men in de huidige situatie een stijging van de arbeidsproductiviteit verwachten door een appèl zuiver en alleen op den gemeenschapszin van den arbeider, door een vage belofte van een ruimer reëel inkomen, dat zich mogelijk in een verwijderde toekomst zal manifesteren? M.i. is, een dergelijke hoop zoo niet geheel, dan toch grootendeels ongegrond. Onvoldoende wordt rekening gehouden met het feit, dat het hemd naar is dan de rok, dat daardoor een krachtige inspanning ten dienste der gemeenschap ook een hoogere belooning van die extra inspanning vraagt; dat het heden zwaarder weegt dan de toekomst en dat daarom voor een harder werken in het heden ook een tastbaar resultaat in het heden wordt vereischt”.

De geachte schrijver is van meening, dat naast een propaganda-actie ook een meer materiele actie gevoerd moet worden door verhooging der premieloonen. Voorgesteld moet worden, dat stimulerende van en door den loonprikkel ontegenzeggelijk een belangrijken invloed zal hebben en dat gelijktijdig zoowel de psychisch-moreele als de materiele factoren beïnvloed moeten worden. Voor een juiste beoordeeling zal men dus moeten weten, in welke mate deze groepen van factoren de arbeidsproductiviteit beïnvloeden.

Een nadere ontleding van deze factoren geeft bijv. het volgende schema:

- I *Economische factoren* o.a.
 - a) de mate, waarin grondstoffen beschikbaar zijn;
 - b) de beschikbare productiemiddelen;
 - c) afzetmogelijkheden, deviezenpositie, enz.;
 - d) verhouding tusschen loonen en prijzen.
- II *Technische factoren* o.a.
 - a) kwaliteit der grondstoffen;
 - b) doelmatigheid der productiemiddelen.
- III *Physiologische factoren* o.a.
 - a) voldoende voeding? (variatie en vetpositie);
 - b) arbeidsduur;
 - c) verzuim door ziekte en onvoldoende aanmelding van werkkrachten.
- IV *Psychologische factoren* o.a.
 - a) sociaal-psychologische gesteldheid bijv.:
 1. besef van gemeenschapstaak?
 2. inzicht in de beteekenis der arbeidsproductiviteit;

¹⁾ „Het groote probleem, waarvoor wij staan, is niet dat der bestaande staatsschuld, niet dat der heffingen, het is dat der bevordering der productiviteit en der zuinigheid”, Mr. H. F. van Leeuwen in „E.-S.B.” No. 1519 van 19 Juni 1946, blz. 389. Zie ook: „The production drive” in „The Economist”, 9 Maart 1946. Drs. W. J. van de Woestijne, „Compte Rendu 1946” in de „Groene Amsterdammer”, 27 April 1946. Drs. M. Weisglas, „Het Economisch Herstel” in „Vrij Nederland”, 20 Juli 1946 en het speciaal aan het Nationaal Welvaartsplan gewijde „E.-S.B.”-nummer 1524 van 24 Juli 1946.

3. psychologische nawerking van den oorlog, politieke kwesties, zwarte handel, enz.

b) arbeids sfeer in de bedrijven;

c) individueel-psychologische gesteldheid.

Een volledig onderzoek naar dit complex van factoren zou alleen ingesteld kunnen worden door nauwe samenwerking van economen, technici, physiologen, psychologen en statistici. Het zou veelomvattend zijn en geruimen tijd vergen. Voorzover bekend, is een dergelijk onderzoek niet uitgevoerd, doch bij de voorbereiding van de te voeren propaganda-actie (zie „Tijdschrift voor Interne Bedrijfsorganisatie” van April 1946) werd getracht eenig inzicht in een aantal van deze factoren te verkrijgen.

Zoolang het onderzoek niet grondig en volledig is uitgevoerd, bestaat het gevaar, dat de resultaten betreffende enkele onderdeelen een verkeerd beeld geven ten opzichte van het geheel. Indien men de betrekkelijkheid dezer resultaten echter voor oogen houdt, kunnen zij bijdragen tot verdieping van onze inzichten.

Betreffende de factoren onder I en II kunnen wij weinig toevoegen aan hetgeen hierover in diverse publicaties is gezegd.

Ten aanzien van de factoren onder III kunnen wij zonder meer constateeren, dat de voeding nog niet voldoende is, dat nog niet vast staat of een 48-urige werkweek optimaal is en dat het verzuim door ziekte groot is. Dit verzuim door ziekte ontstaat enerzijds door den achteruitgang der volksgezondheid tijdens den oorlog, anderzijds door de ook thans nog onvoldoende voeding en huisvesting en ten slotte, doordat men tegenwoordig eerder geneigd is te verzuimen dan vroeger. Deze laatste omstandigheid is een psychologisch verschijnsel, dat ongetwijfeld door een propaganda-actie beïnvloed kan worden. Ook de onvoldoende aanmelding van werkwilligen ²⁾ kan door een propaganda-actie gestimuleerd worden.

Wat de factoren onder IV betreft geconstateerd worden, dat het besef van de gemeenschapstaak zeer zeker aanwezig is, doch niet steeds bewust wordt gevoeld. Een propaganda-actie zou vooral ten doel moeten hebben het bewustzijn van het reeds aanwezige besef van de gemeenschapstaak te activeeren. Tenslotte zou de actie tot gevolg moeten hebben, dat het inzicht in de beteekenis der arbeidsproductiviteit bij de „man in de straat” vergroot wordt. Dit beteekent, dat men op zeer populaire wijze, met eenvoudige woorden en zonder in breedvoerige beschouwingen te vervallen de grondslag der economie moet verbreiden: „Werk Wekt Welvaart!”

De psychologische nawerking van den oorlog is van zeer veel belang. Nu echter politieke kwesties meer en meer tot oplossing worden gebracht, de zwarte handel wordt bestreden en inderdaad vermindert en ook in andere opzichten geleidelijk weder normale verhoudingen ontstaan, zal ook de nadeelige psychologische nawerking van den oorlog verminderen.

Wat betreft de arbeids sfeer in de bedrijven, kan men groote verschillen constateeren. Eenerzijds treft men bedrijven aan, waar met enthousiasme en in de beste verhoudingen gezamenlijk wordt gewerkt aan het verkrijgen van zoo goed mogelijke resultaten en daarmee aan de bevordering van onze nationale welvaart. Anderzijds treft men bedrijven aan, waar de arbeids sfeer hopeeloos slecht is. De directies en de bedrijfsleiders hebben nog geen juist inzicht in de groote beteekenis van een goed personeelsbeheer; zij stellen zich veelal op het standpunt, dat werkmethode, welke vroeger de gewenschte resultaten gaven, ook nu toegepast kunnen worden. Zij meenen, dat deskundige voorlichting op dit punt niet noodig is, in het loft: zij groeien niet met hun tijd mee. De uitvoerende arbeiders in deze bedrijven (wij

²⁾ Zie bijv. „Rapport inzake het tekort aan vrouwelijke arbeidskrachten” in „Sociale Voorlichting” No. 10 van April 1946.

bedoelen daarmee hand- en hoofdarbeiders) stellen zich hunnerzijds op een eenzijdig standpunt, t.w.: eerst behartiging van hun eigen belangen en dan komt het groeps- of gemeenschapsbelang ook wel aan de beurt. Een algemeene propaganda-actie zou in een en ander ontegenzeggelijk verbetering kunnen brengen, zooals inderdaad ook in de bedoeling ligt.

Wat tenslotte betreft de individueel-psychologische gesteldheid, dit is een dermate gecompliceerd vraagstuk, dat dit in kort bestek niet in zijn geheel behandeld kan worden. Niettemin is het volgende van belang te memo-reeren. Bij enquêtes, welke door ondergeteekende als adviseur voor interne bedrijfsorganisatie in verschillende bedrijven werden ingesteld, bleek het volgende:

	Fabriekspers.	kantoorpers.
Tevreden met beroep? ja	91 %	87 %
neen	9 %	13 %
Tevreden met loon? ja	48 %	66 %
neen	52 %	34 %

Dit wijst er op, dat bij de ondervraagden de ontevredenheid over beroep en loon niet zoo groot is, als men dikwijls aanneemt. De ontwikkeling gaat veeleer in deze richting, dat, zooals ook uit de onderzoekingen blijkt, de ontevredenheid in meer subtiele factoren ligt, zooals (afhankelijk van den aard en de gesteldheid van het desbetreffende bedrijf):

- slechte sfeer in het bedrijf;
- ouderwetsche werkomgeving;
- slechte leiding door de directies;
- verkeerde methoden van arbeidsbelooning, e. d.

Zooewel onderzoekingen in Amerika³⁾ als in Nederland³⁾ hebben uitgewezen, dat de arbeidsvreugde en de arbeidslust van den arbeider in rangorde afhankelijk zijn van:

- het oordeel thuis over zijn werk en positie;
- de vraag, of de arbeider gaarne in het desbetreffende bedrijf werkt;
- het oordeel van zijn chef over hem.

N.B. Andere factoren, zooals loon of het soort werk, zijn lang niet zoo belangrijk.

Ook hier vindt men vele aanknooppingspunten voor een algemeene actie (stimuleering van wederzijdsche waardeering).

Indien wij er nogmaals op wijzen, dat wij de beteekenis van den loonprikkel zeker niet onderschatten, zoo mag er toch anderzijds even nadrukkelijk op worden gewezen, dat de invloed van andere factoren minstens even groot is, dat deze laatste factoren door een algemeene propaganda-actie in belangrijke mate gunstig beïnvloed kunnen worden, vooral indien deze actie uitgaat van instanties, waarin iedere Nederlander vertrouwen heeft. Een voorwaarde daarbij is, dat deze actie grootscheeps wordt aangepakt en deskundig wordt uitgevoerd. Het laatste beteekent, dat alle middelen te baat genomen moeten worden, welke tot verwezenlijking van het gestelde doel kunnen bijdragen, dus ook propaganda en voorlichting in de bedrijven, het in aanmerking nemen van de onderlinge verschillen in de bedrijfstakken en eventueel in de afzonderlijke bedrijven, enz.

De door Dr. Verdoorn gestelde vraag, of een dergelijke actie nut zal hebben en hoe groot dit nut zal zijn, meenen wij gedeeltelijk met het bovenstaande te hebben beantwoord. Deze actie zal zijn nut hebben. Hoe groot dit is, valt moeilijk te bepalen, doch nemen wij aan, dat door beïnvloeding van de factoren IIIc en IV a—c de arbeidsproductiviteit, welke thans circa 70 % bedraagt, met 1 % stijgt, dan beteekent dit een gelijktijdige verbetering van de factoren I t/m III en dus nog eens een indirecte stijging van bijv. 1 %. De totale arbeidsproductiviteit stijgt aldus met ongeveer 2 %. Bij een door het Centraal Planbureau i. o. becijferd nationaal inkomen van f. 8,4

³⁾ O.a. door Ir. IJdo.

milliard, beteekent dit dus een verhooging van ons jaarlijksch inkomen met f. 168 miljoen. (Persoonlijk zijn wij ervan overtuigd, dat de actie een veelvoud van dit nuttig effect met zich kan brengen). En hierin vindt men dan tevens een rechtvaardiging van de kosten, welke een dergelijke actie nu eenmaal met zich brengt. Bij voldoende medewerking van een ieder individueel, van de bedrijven, van de daarvoor in aanmerking komende maatschappelijke groepeerings- en van de overheidsinstellingen, resp. regeeringsinstanties, kunnen deze kosten echter binnen zeer redelijke grenzen worden gehouden.

Dank zij de medewerking, welke intusschen reeds van vele zijden werd verkregen, zijn de voorbereidingen voor de propaganda-actie in een vergevorderd stadium. Binnenkort zullen hierover nadere publicaties verschijnen.

J. VAN DE KIEFT.

DE ORGANISATIE DER PLANNING II¹⁾.

De sector-planorganen.

De „sector-planorganen” bestaan reeds op sommige gebieden. Men denke aan de Afdeling Planning van het Ministerie van Economische Zaken, aan het Landbouw-Economisch Instituut, aan het Bureau Documentatie Bouwwezen (dat een groot aandeel had in het opstellen van het Bouwplan 1946). Soms kan men de afdeling, die op een bepaald ministerie de begroting ontwerpt, min of meer als een sector-planorgaan zien; ik denk aan de militaire departementen. Er zijn echter ook sectoren, waar van enige welbewuste planning nog geen sprake is.

In het algemeen moeten deze sector-planorganen aan twee eisen voldoen. Ten eerste moeten het vrij zuivere planorganen zijn, d.w.z. adviesorganen met een zekere wetenschappelijke inslag, die min of meer los staan van het beleidswerk. Voorts moeten ze, waar dit mogelijk is, „twee-benig” zijn opgezet. D.w.z. ze moeten met één been in de ambtelijke wereld en met het tweede in de wereld van het bedrijfsleven staan.

Wat het eerste betreft: de practijk (voorzover er reeds van practijk sprake is!) leert, dat een zekere scheiding tussen planning en uitvoerend beleid in het algemeen gewenst is. Planning immers is researchwerk. Het eist, gelijk elke researcharbeid, een speciale mentaliteit, afwijkend van die van den typischen uitvoerenden beleidsman. Het maken van plannen voor één jaar of langer vraagt een rustige sfeer, waar een weloverwogen, wetenschappelijke en bezonnen afweging van diverse mogelijkheden kan plaatsvinden en een toetsing daarvan, individueel, in team-work en in speciale commissies, aan eveneens met zorg op te stellen richtlijnen. Planning beteekent: notè's; rapporten over geheel en delen; raadplegen van literatuur, statistieken en deskundigen; werk op langer termijn, dat de gebeurtenissen van den dag enigszins ter zijde laat. Daarentegen mist planning die vele snelle en toch vaak uiterst verantwoordelijke beslissingen betreffende hoofdlijnen en details, die het uitvoerende beleidswerk kenmerken. De direct-practische activiteit, die van den planning-man wordt geëist, is betrekkelijk gering.

Mede daarom moeten de rust eisende planning en het vaak gejaagde uitvoerende beleidswerk liefst worden gescheiden. Ongezond is een situatie, zoals men deze in de practijk wel ontmoet, waarbij de planning-afdeling van een ministerie is overladen met uiterst belangrijk en zeer spoedeisend uitvoerend beleidswerk. De taak van het maken van jaarplannen moet hier wel in het gedrang komen.

Juister is de opzet van het Landbouw-Economisch Instituut en ook van het Centraal Planbureau. Deze zijn als zelfstandige research-organen opgebouwd. Ze kunnen

¹⁾ Het eerste gedeelte van dit artikel werd opgenomen in „E.-S.B.” van 14 Augustus 1946.

zich dus geheel op research, resp. planning instellen, bijv. wat de kwaliteiten van de te kiezen medewerkers en ook het organisatie- en tijdschema der werkzaamheden betreft.

Separate planorganen zijn dus gewenst. Deze behoeven echter, willen zij goed, d.w.z. niet te theoretisch en voldoende veelzijdig werk afleveren, nauw contact met de op hun terrein werkende beleidsorganen. Staan op een bepaald gebied overheidsbeleid en vrij beleid ²⁾ naast elkaar, d.w.z. wordt een deel der beslissingen in de ambtelijke sfeer genomen en een ander deel in dat van het al of niet georganiseerde bedrijfsleven, dan is het gewenst, dat het planningorgaan in beide richtingen contacten heeft. Het Landbouw-Economisch Instituut en het Bureau Documentatie Bouwwezen zijn hier goede voorbeelden. Beide hebben, mede als gevolg van hun organisatorische opzet, een vrij groot vertrouwen van Overheid en bedrijfsleven. Dat beduidt, dat zij kunnen beschikken over voldoende gegevens uit beide sferen en hun plannen derhalve goed kunnen funderen.

Ook het C.P.B. zal, wanneer de commissies zijn geconstitueerd, die in het desbetreffende wetsontwerp zijn voorzien, hopelijk over voldoende contacten in beide richtingen beschikken. In de toekomst, wanneer in het kader van de bedrijfsorganisatie een toporgaan van het bedrijfsleven zal zijn tot stand gekomen, zal men er m.i. naar moeten streven het C.P.B. in nauw contact te houden, enerzijds met dit orgaan, anderzijds met de Raad voor Economische Aangelegenheden uit de Ministerraad.

Op soortgelijke wijze zou men zich in de toekomst een planningorgaan voor de industrie kunnen denken, dat samenwerkt en met Economische Zaken en met de Hoofdgroep Industrie. Gelijksortige opmerkingen zou men voorts kunnen maken voor terreinen als sociale zaken (Ministerie van Sociale Zaken en Stichting van den Arbeid), financiën, handel, verkeer e.d. Ten aanzien van het militaire terrein daarentegen, waar wel grote economische belangen in het spel zijn, maar waar de overheidsbeslissingen domineren en het vrije beleid praktisch geen rol speelt, kan de eis van „twee-benigheid” uiteraard vervallen.

Bedrijfstaksgewijze planorganen.

Sommige sector-planorganen bestrijken een zo omvangrijk veld, dat het subsidiariteitsprincipe verdere decentralisatie eist. Vooral op industrieel gebied zijn een aantal bedrijfstaksgewijze planorganen gewenst. In meer dan één branche wordt dan ook, naar mij bekend is, door vooraanstaande figuren in deze richting gestreefd.

Deze bedrijfstaksgewijze planorganen zullen soortgelijk werk kunnen verrichten als in Engeland door de zgn. „Working Parties” is verricht, resp. wordt gepropageerd ³⁾. Alleen zal men zeker dieper moeten graven en meer systematisch moeten te werk gaan dan in de tot dusver uitgekomen Engelse rapporten geschiedde. Men zal een schets moeten ontwerpen van de meest gewenste toekomstige ontwikkeling, daarbij onder andere aandacht bestedend aan de volgende vragen. Wat zal de productie kunnen en moeten zijn? Hoeveel daarvan dient voor export, hoeveel voor het binnenland? Hoeveel productiemiddelen zijn nodig, met name bijv. geschoolde arbeid en steenkool? Welke uitbreidingen zijn gewenst en hoe

¹⁾ Zie het artikel van Mr. H. A. Foyer, „Taak en plaats van het Centraal Planbureau” in „E.-S.B.” van 24 April 1946.

²⁾ Vgl. „Board of Trade”, „Working Party Reports”, Londen 1946 (tot dusver verschenen rapporten betr. „Pottery” en „Cotton”). Een uittreksel van het rapport van de „Working Party” voor de „Cotton industry” is te vinden in „Economische Voorlichting” van 8 Augustus 1946. De „Working Parties” zijn commissies, samengesteld uit werkgevers, werknemers en overheidsvertegenwoordigers, die tot taak hebben de huidige toestand van een bepaalde bedrijfstak te bestuderen en richtlijnen te geven voor een zo snel mogelijke reorganisatie, waar nodig. Het „Cotton Report” eist o.a. een permanente „Cotton Council” en meent voorts, dat de organisaties uit het bedrijfsleven moeten medewerken aan het opstellen van constructieve plannen (zie aanbevelingen XXX en XXXIII). Het „Pottery Report” stelt een Raad van Advies voor met soortgelijke functies (blz. 39).

kunnen deze worden gefinancierd? Welke maatregelen zijn nodig inzake inkomens, prijzen, efficiency en rationalisatie, organisatie, scholing, sociale voorzieningen e.d.?

Met betrekking tot dergelijke punten zal het bedrijfsleven veelal meer deskundig zijn dan de Overheid, zulks vooral wanneer t.z.t. een groot deel van de functies van de Rijksbureaux door organen der bedrijfsorganisatie zullen zijn overgenomen. Mede daarom behoort bij de hier bedoelde planningorganen de georganiseerde bedrijfstak de hoofdrol te spelen, waarbij een zekere medezeggenschap der arbeidersvertegenwoordigers uiteraard gewenst is. Contact met de Overheid is onontbeerlijk. Maar de overheidsinvloed kan hier, zeker op den langen duur, als de bedrijfsorganisatie zich enigszins heeft geconsolideerd, geringer zijn dan bij de sector-planorganen en bij het C.P.B.

De door deze bedrijfstaksgewijze planorganen ontworpen plannen zullen ter goedkeuring kunnen worden voorgelegd aan het betrokken bedrijf, dat dan, na eventuele aanvaarding der plannen, verordeningen moet kunnen uitvaardigen, die de goede uitvoering garanderen. Hierop in te gaan heeft geen zin, zolang de bedrijfsorganisatie niet wettelijk is geregeld. Slechts één ding zij opgemerkt. Het was m.i. een leemte in het Voorontwerp-Vos, dat deze materie onvoldoende ter sprake kwam. Bij het herzien van dit ontwerp moge daarom het verband met de planning terdege worden bezien. Ik herinner in dit verband aan de reeds gemaakte opmerkingen over een organisatorische band tusschen het C.P.B. en het te stichten toporgaan der bedrijfsorganisatie.

Andere planorganen.

Het subsidiariteitsprincipe eist dus: een C.P.B., een aantal sector-planorganen en een aantal bedrijfstaksgewijze planorganen. Wellicht zijn daarnaast op den duur ook nog een of meer speciale organen nodig, bijv. een bureau voor de planning der structuurpolitiek. Men kan zich echter ook denken, dat dit werk door de reeds genoemde organen wordt gedaan.

Dit complex van organen zal moeten samenwerken met die voor regionale planning: de Rijksdienst voor het Nationale Plan, enz. Ook kunnen op den duur naast de in dit artikel besproken organen voor economische planning planorganen nodig zijn op sociale en culturele gebieden. Het is mij bijv. bekend, dat vooraanstaande figuren op opvoedkundig terrein sterk het gemis gevoelen aan een centraal planningorgaan bij het Ministerie van Onderwijs en van gedecentraliseerde organen voor de planning van speciale gebieden, zoals bijv. het Lager Onderwijs e.d. Uiteraard wordt hier niet zozeer aan kwantitatieve dan wel aan kwalitatieve planning gedacht: welke nieuwe methoden kunnen worden ingevoerd en hoe kan men de daarvoor nodige leerkrachten scholen, enz.?

Wellicht zal hier menige lezer zich afvragen: is planning op een zo bij uitstek geestelijk gebied niet gevaarlijk voor de geestelijke vrijheid? Het antwoord luidt: indien de Overheid zich met een bepaalde geestelijke materie bemoeit, kan dit beter planmatig, d.i. weldoordacht en systematisch geschieden, dan planloos, d.i. op grond van improvisatie en eisen van het ogenblik. Maar of en tot hoever de Overheid hier moet ingrijpen, is een vraag, die buiten het kader van dit artikel valt. Opgemerkt zij nog, dat de te plannen maatregelen in elk geval van dien aard behoren te zijn, dat een maximale geestelijke vrijheid resulteert.

Op den duur lijkt het voorts gewenst, dat er een alles overkoepelend planningorgaan komt op het niveau van het bureau van den Minister-President. Hier kan de nationale ontwikkeling als geheel worden overzien en, voorzover nodig, gepland en gecoördineerd. Een dergelijk orgaan kan ongetwijfeld voor de zoezet met dringend beleidswerk overbelaste Ministerraad van groot nut zijn, vooral wanneer het om het uitstippelen van beginselen

en van grote lijnen gaat. Ook in dit geval is organisatorisch contact met de vrije maatschappij uiteraard gewenst.

Het lijkt niet juist in dit verband dieper op deze materie in te gaan. Terugkerend tot de economische planning moge ik thans iets zeggen over de coördinatie der economische plannen.

Centripetale planopstelling.

Het C.P.B. heeft, terecht, tot opdracht gekregen: niet het geheel autonoom opstellen van een eigen plan, maar veeleer het coördineren van de plannen der diverse ministeries, die in het bijzonder werkzaam zijn op economisch terrein: Economische Zaken, Landbouw, Sociale Zaken, Financiën, Wederopbouw, Verkeer, Overzeese Gebiedsdelen, enz.

In de praktijk is dit, helaas, niet in voldoende mate tot zijn recht gekomen, om de eenvoudige reden, dat een aantal ministeries niet over plannen beschikten. Noodgedwongen moest het C.P.B. dus zelf een aantal prognoses en richtlijnen opstellen voor de verschillende sectoren en zelfs, in de Derde Nota, voor afzonderlijke bedrijfstakken. Het Plan-1946 is dan ook in te sterke mate een product van het C.P.B. zelf en te weinig het resultaat van coördinatie van plannen van anderen.

In dit geval kon dit niet anders, maar op den duur is deze werkwijze zeker niet aanvaardbaar. Een onmisbare voorwaarde voor een gezond maatschappelijk leven is, dat elk onderdeel zich zoveel mogelijk ontwikkelt volgens eigen plannen. Alleen op deze wijze krijgt men die rijkgenueanceerde, d.w.z. niet van bovenaf geschematiseerde totaalontwikkeling, die kenmerkend is voor een gezonde cultuur. Het totaalplan behoort dus zoveel mogelijk te ontstaan uit de deelplannen. Anders gezegd: de opstelling der plannen moet in maximale mate centripetaal zijn, d.i. middelpuntzoekend, van onder op. Ze moet zo min mogelijk centrifugaal zijn, d.i. middelpuntvliedend, vanuit het centrum naar de delen.

Het C.P.B. heeft daarom, wat het Plan-1947 betreft, zeer tijdig aan de economische ministeries verzocht om deelplannen (sectorplannen) op te stellen, welke dan door het C.P.B. kunnen worden gecoördineerd. Het heeft de opstelling dier deelplannen vergemakkelijkt door in enkele zeer grote lijnen aan te geven, welke verwachtingen men ten aanzien van de algemene economische ontwikkeling kan koesteren, resp. welke globale eisen men meende te moeten stellen met betrekking tot deze ontwikkeling. Zo zijn bijv. voorlopige cijfers verstrekt ten aanzien van de naar schatting te bereiken consumptie, de nieuwe en vervangingsinvesteringen in diverse sectoren, de kosten van het overheidsapparaat, de in- en uitvoer, het prijsniveau, enz.

Het valt echter te vrezen, dat, aangezien de sectorplanorganen veelal nog onvoldoende zijn geoutilleerd, deze methode ook voor 1947 slechts gedeeltelijk succes zal kunnen hebben. Ook voor dat jaar zal dus het C.P.B., noodgedwongen, de in principe onjuiste weg der centrifugale planopstelling niet geheel vaarwel kunnen zeggen. Juist daarom is een actie tot stimulering van het tot stand komen van een goed complex van sectorplanorganen thans wel zeer urgent. En precies hetzelfde kan uiteraard ten aanzien van de bedrijfstaksgewijze organen worden betoogd.

Coördinatie. De tijdsfactor.

Wanneer al deze organen eenmaal aanwezig zullen zijn, zullen er uiteraard nieuwe problemen rijzen.

Coördinatie der deelplannen eist uiteraard studie en overleg. Dit overleg kan dan tot wijzigingen leiden. Welnu, bestuderen, overleggen en wijzigen kost tijd. De praktijk leert echter, dat er voor het opstellen der plannen reeds thans betrekkelijk weinig tijd beschikbaar is.

Eenzijds kan men nl., wil men bij de bestaande ontwikkeling aansluiten, niet al te vroeg beginnen met de

opstelling der plannen. Anderzijds moet men, wil het plan gereëaliseerd kunnen worden, betrekkelijk vroeg gereed zijn. Vandaar, dat te voorzien valt, dat deze tijdsfactor op den duur tot vele moeilijkheden zal voeren. Dit te meer, omdat er ook tijd moet zijn om de geprojecteerde plannen te publiceren en aldus de publieke opinie in staat te stellen critiek uit te oefenen.

Zo zullen er meer vraagstukken van organisatorische aard naar voren komen, waarop ik hier echter niet wil ingaan. De genoemde tijds kwestie leek mij echter van zo groot belang, dat zij even moest worden aangeduid.

Bevordering van planmatig handelen.

Bezien van de sociaal-psychologische kant betekent dit alles, dat en de overheidsorganen en het bedrijfsleven moeten worden opgevoerd in de richting van het planmatig handelen. Het economisch leven moet meer „planminded” worden. Daaraan ontbreekt nog veel: of men acht planmatig handelen overbodig, of men meent, dat dit principe op het eigen speciale terrein geen mogelijkheden biedt.

Voor al dit laatste element vraagt aandacht. Het is bijv. voor niet-statistici vaak moeilijk te beseffen, wat op statistisch gebied bereikbaar is. Schrijver dezes erkent graag, dat hij, als niet-statisticus, vaak verbaasd staat over de resultaten, die zijn statistisch geschoolde collega's met behulp van de slechts schaars beschikbare gegevens weten te bereiken. Het economisch leven is op deze wijze doorzichtig te maken, in een mate, die veel groter is dan men, oppervlakkig gezien, voor mogelijk zou houden.

Het C.P.B. deed dan ook de ervaring op, dat vele buitenstaanders, die aanvankelijk zeer sceptisch stonden tegenover al wat naar nationale planning zweemde, thans, nu de eerste resultaten bekend zijn geworden, in veel gevallen zeker niet vragen naar minder statistische doorlichting en minder planning. Neen, veeleer eist men juist méér doorzichtigheid en betere planning, d.w.z. méér gegevens, méér analyses, méér richtlijnen — vaak zelfs veel meer dan momenteel gegeven kan worden! Men mag derhalve hopen, dat, naarmate de resultaten van het planwerk meer bekend worden, de „planmindedness” vanzelf zal toenemen.

Een streven naar een meer doorzichtige economie treft men o.a. reeds thans in verheugende mate aan bij een aantal vooruitstrevende ondernemers uit verschillende branches. Er werden ons enige door statistische onderzoekingen geschraagde plannen getoond, met name op exportgebied, die als veelbelovend kunnen worden gekenschetst. Men toonde hier van de grondgedachte der planning — „doorzichtige economie = te richten economie”⁴⁾ — terdege doordrongen te zijn: een op berekeningen gegrond cijfermatig plan wilde men ten grondslag leggen aan het project voor de toekomstige ontwikkeling der eigen branche, dat men aan de Overheid, met verzoek om medewerking, wenste voor te leggen. Een dergelijke mentaliteit, gepaard gaand met een praktische beheersing van de methode der planopstelling, is inderdaad wat wij behoeven. Het voorbeeld van hen, die reeds deze richting insloegen, moge bevruchtend inwerken op anderen.

Statistiek; nationale boekhouding.

Wil men echter deze kant uit, dan geldt als dwingende eis: er is meer en beter statistisch materiaal nodig. In de Eerste Nota is daarover reeds gesproken. Ik moge hier op enkele punten de nadruk leggen.

Dank zij het C.B.S. bestaat een in sommige opzichten reeds vrij ver uitgewerkte „Nationale Boekhouding” over 1938. Deze tekent een aantal hoofdlijnen met betrekking tot het macro-economische proces⁵⁾. Bovendien

⁴⁾ Zie mijn artikel „Een nationaal budget” in „Vrij Nederland” van 11 Mei 1946.

⁵⁾ „Eerste Nota over het Nationaal Welvaartsplan 1946”, blz. 42 e.v.

is nog veel, zij het gedeeltelijk ongepubliceerd, materiaal aanwezig over de afzonderlijke bedrijfstakken.

Welnu, het is voor de planning zeer nodig, dat deze boekhouding ook voor de na-oorlogse periode goed en volledig wordt bijgehouden. Enerzijds immers verkrijgt men zo de gegevens, waarop de plannen moeten berusten. Anderzijds kan men aldus, als een planjaar verstreken is, plan en realiteit confronteren; het plan is a.h.w. de voorcalculatie, de nationale boekhouding de nacalculatie.

De vraag rijst: is ook op dit gebied wellicht een zekere decentralisatie gewenst? Anders gezegd: kan een deel van het werk van de opstelling der branchegebijze overzichten worden overgebracht naar de organen der bedrijfsorganisatie? Ik moege deze vraag in de aandacht der deskundige statistici aanbevelen. Wel zij er op gewezen, dat het niet gewenst is, dat vóór- en nacalculatie geheel in dezelfde handen liggen. De nacalculator behoort onafhankelijk te staan t.o.v. de planopstellers. (Hier ligt een belangrijke reden voor de arbeidsverdeling tussen het C.P.B., dat de hoofdlijnen van het Nationaal Budget opstelt, en het C.B.S., dat de Nationale Boekhouding verzorgt).

Twee punten uit de Nationale Boekhouding vragen bijzondere aandacht.

Wij hebben ten eerste behoefte aan een zo goed mogelijke statistiek van de ontwikkeling der voorraden van de belangrijkste goederen en ook van de „voorraden” ongebruikte productiecapaciteit, arbeid, onbelegd vermogen, enz. Immers, het optreden van wijzigingen inzake de grootte van deze „voorraden” kan een aanwijzing zijn voor de planningorganen, dat moet worden ingegrepen, wil men ongewenste spanningen voorkomen.

Ten tweede is een betere statistiek der gemaakte winsten, resp. geleden verliezen, onontbeerlijk. Het optreden van te hoge of te lage winsten immers kan evenzeer een aanleiding vormen om na te gaan of bepaalde maatregelen gewenst zijn. Onze huidige winststatistiek, die vooral berust op de gegevens der belastingen, moet in dit opzicht als onvoldoende worden gequalificeerd. De gegevens komen te laat binnen en zijn niet steeds betrouwbaar.

Juist op dit essentiële punt heerst bovendien nog een geheimzinnigheid, die in een tijd, die streeft naar doorzichtige economie, moeilijk te verantwoorden is. Publiek en Overheid hebben het recht te weten, hoeveel in een bepaalde branche wordt verdiend en hoe deze winsten worden verdeeld over categorieën als ondernemers, directies, commissarissen, dividendtrekkers, reserves, enz. Dit te meer, omdat zonder een dergelijke publiciteit een juiste verdeling van het nationale inkomen, zeker één der voornaamste doeleinden van het planmatig handelen, niet is te verwezenlijken.

Er moege in dit verband op worden gewezen, dat een land als Zweden nog veel verder gaat dan de hier gevraagde branchegebijze statistiek. Daar worden nl. alle particuliere inkomens afzonderlijk bekend gemaakt! Dat is ten onzent zeker niet nodig. Wel is enig statistisch inzicht gewenst in de spreiding der winsten: welk deel van een bepaalde branche werkt met boven-normale winsten, welk deel met een normale winst, welk deel met verlies?

Zweden, dit zij en passant opgemerkt, is ons ook op een ander belangrijk punt vooruit: het bezit een statistiek van de voorgenomen investeringen⁶⁾. Terecht heeft de Bruyn in een artikel „Een plan voor planning”⁷⁾ op de wenselijkheid gewezen, dat ook ten onzent een dergelijke statistiek, door hem iets ruimer als „productieplannenstatistiek” omschreven, zou worden ingevoerd. Ik wil zijn betoog in dit opzicht gaarne onderstrepen. Bij deze productieplannen zouden dan ook de voorgenomen investeringen moeten worden opgegeven.

⁶⁾ Vgl. artikel „Den svenska industriens kapitalinvesteringar” in „Kommersiella Meddelanden”, Maart 1946.

⁷⁾ „E.-S.B.” van 17 Juli 1946.

Samenvatting.

Aan het einde gekomen van deze „Opmerkingen over de organisatie der planning” moege ik mijn betoog kort samenvatten.

Ik wees er op, dat de „Eerste Nota over het Nationale Welvaartsplan” nog verre van ideaal is. Uitbreiding in de tijd, bespreking van structuurpolitieke en conjunctuurpolitieke aspecten en van de afzonderlijke bedrijfstakken is gewenst. Vooral dit laatste vraagt echter een betere organisatie van de planning.

Het subsidiariteitsprincipe eist, dat het C.P.B. zich in de toekomst zoveel mogelijk beperkt tot de macro-economische planning. Aangezien, op grond van economische, sociaal-psychologische en sociaal-ethische argumenten, een combinatie van planning op macro-economische schaal en laissez-faire t.o.v. de onderdelen ongewenst bleek te zijn, zijn behalve het C.P.B. nog twee categorieën van planningorganen nodig: sector- en bedrijfstakgebijze. Al deze planningorganen moeten zoveel mogelijk los staan van het uitvoerende beleidswerk en voorts liefst „tweebenig” zijn, d.w.z. ze moeten zowel contact hebben met het overheidsapparaat als met het bedrijfsleven. Ook op niet-economische gebieden kunnen planningorganen gewenst zijn.

De planopstelling behoort in maximale mate centripetaal (van onderop) te geschieden. Het C.P.B. beperke zich zoveel mogelijk tot coördinatie van plannen van anderen; alleen kan het, ter voorbereiding van de opstelling der deelplannen, tevens een aantal algemene gegevens en richtlijnen verstrekken. Helaas is dit niet mogelijk, zolang de lagere planningorganen nog niet of nog niet goed functioneren. Wanneer dit wel het geval zal zijn, rijst hier het probleem van de coördinatie en dus van het tijdselement. Opvoeding in de richting van „plannedness” is daarom gewenst. Daarbij kan worden gesteund op voorbeelden, door pioniers uit bepaalde bedrijfstakken, enz., te ieveren. Verwacht mag worden, dat de gedachte van de „doorzichtige economie” zich veelal vanzelf verder een baan zal breken.

Nodig is voorts een verbetering van statistiek en nationale boekhouding. Deze laatste moet als nacalculatie gescheiden blijven van de planning als voorcalculatie. Als gewenste aanvullingen noemde ik een statistiek van de voorraden, een goede statistiek van de winsten en verliezen en een investeringen-, resp. productieplannenstatistiek.

Er valt uiteraard over deze materie meer te zeggen. Ik heb hiermede echter enige hoofdpunten naar voren gebracht, die ik gaarne bij deskundigen en belangstellenden ter overdenking wil aanbevelen.

De eerste stap in de richting van een doorzichtige en daardoor te richten economie is gedaan. Mogen spoedig die stappen volgen, die voor verdere toepassing van het planbeginsel nodig zijn. Dit is vooral ook daarom gewenst, omdat de huidige situatie — in hoofdzaak alléén een centraal planorgaan, dat bovendien over onvoldoende gegevens beschikt —, op den duur zeker minder gewenst is. Dit laatste geldt zowel in economisch als in politiek en cultureel opzicht.

ED. VAN CLEEFF.

VOORUITZICHTEN DER NEDERLANDSCHE KUNSTZIJDE-INDUSTRIE.

Over het algemeen is het wel juist, om bij een beoordeeling van de afzetkansen en de rentabiliteit van de Nederlandsche kunstzijde-industrie, evenals op dit oogenblik voor talrijke andere bedrijfstakken gebruikelijk is, te onderscheiden tusschen de voor de allernaaste toekomst verwachte ontwikkeling en het waarschijnlijk veranderde beeld na afloop van de na-oorlogse periode van schaarschte.

De oogenblikkelijke situatie is zeker veelbelovend te achten van het eerstgenoemde gezichtspunt uit, terwijl eenige bedenkingen rijzen, wanneer de internationale positie van de kunstzijde in het oog wordt gehouden. De zeer sterke binnenlandsche behoefte aan textiel en meer in het bijzonder aan ondergoed, kleeding en huishoudelijke artikelen, zal, naar geraamd wordt, pas over twee jaren verzadigd blijken, waarna uiteraard alsnog een normale loopende behoefte te dekken zal blijven. Over den aard en omvang dezer latere, meer selectieve behoefte verschilt men wel van meening. De tegenwoordige *potentiele* behoefte aan kunstzijdegarens in Nederland mag men wel veilig aanslaan op \pm 20.000 ton per jaar, doch dit productievolume werd te onzent zelfs in het (als topjaar beschouwde) jaar 1941 niet bereikt. Aangezien ook de vroegere „spinnerijcapaciteit” op dit gebied de capaciteit van de weverijen, met inachtneming vooral van de cipewewerijen, verreweg overtrof, zal de thans met succes nagestreefde verhooging van de garenproductie alleen zin hebben, als men aan vergrooten onmiddellijken en (bijv. via de confectie) middellijken uitvoer denkt. Deze laatste zal echter misschien afhangen van de uitvoering van weef- en veredeingsopdrachten in het over meer weverijcapaciteit beschikkende buitenland. Straks zal in elk geval de garenproduceerende industrie op een technisch en kwantitatief veel hooger peil gaan werken dan zulks ooit vroeger het geval was. Dit geldt zoowel voor de A.K.U. na den modernen herbouw van de twee fabrieken te Arnhem, terwijl haar in den oorlog niet beschadigde fabriek te Breda en die van Ede al lang bevredigend werken. Ook de H.I.K., die het er onder de Duitse bezetting betrekkelijk goed heeft afgebracht, en de Nijma zullen straks op volle capaciteit gaan werken. Gebleken is voorts, dat onze Regeering inzake de voorziening van de kunstzijde-industrie met de onmisbare betrekkelijk groote hoeveelheden brandstoffen, cellulose, caustische soda (zie hiervoor afspraken met Zweden, resp. Frankrijk) en last but not least met machinale uitrusting (met name uit Duitschland), met het oog op haar exportkarakter, diligent is. Het verkrijgen van machines vormt momenteel overal een teer vraagstuk, aangezien talrijke oprichtings- en uitbreidingsplannen voor kunstzijde in het buitenland voorkeur genieten, zoodat zelfs de kapitaalkrachtige Engelsche Courtaulds-onderneming in de uitvoering van haar overigens groot-sche plannen wordt gehinderd. Een gunstige factor voor onze industrie is echter uiteraard te zien in de uitschakeling van de vroeger zoo noodlottige mededinging door de as-landen. Juist Duitschland, Italië en Japan behoorden voorheen tot de meest vooraanstaande kunstzijde- (rayon en stapelvezel) produceerende landen. Goedkoop en uiterlijk aantrekkelijk afgewerkte kunstzijde-artikelen uit Japan plachten onze inheemsche markt te verontrusten. Nu echter heeft de Nederlandsche kunstzijde-industrie thuis een ruimer afzetveld, aangezien het ook zeer onwaarschijnlijk is, dat de concurrentie hier te lande door Amerika of Engeland ingrijpend zal blijken te zijn, zoolang de aldaar aanhoudende inheemsche vraag nog maar weinig bevredigd kan worden bij gebrek aan fabrieken.

Op korten termijn bezien, mag men de vooruitzichten van de Nederlandsche kunstzijde-industrie gunstig achten.

De vooruitgang in het buitenland.

Een ander perspectief ontstaat echter, wanneer de evolutie op het internationale terrein gedurende de noodlottige oorlogsjaren bekeken wordt.

Enorm is de vooruitgang, welke rayon in kwalitatief opzicht in verband met zeer kostbaar en minutieus researchwerk daarbuiten heeft kunnen doormaken, terwijl tegelijkertijd, zooals bijna vanzelf spreekt, de Amerikanen met sprongen de vroeger overheerschende positie van Duitschland ook t.o.v. den omvang van de pro-

ductie hebben kunnen innemen. Een betreurenswaardig feit blijft verder de zoo moeilijk in te halen achterstand van onze industrie t. a. v. de productie van stapelvezel, welke buiten onze grenzen veel opgang maakt, terwijl ook de productie van voor technische doeleinden bestemde „high-tenacity” (taai) garens als gevolg van den oorlog ten onzent volkomen op den achtergrond is geraakt. Ik zal een paar illustreerende cijfers, welke terloops steeds meer typeerend worden voor tal van andere kunstzijde produceerende landen, geven: in het jaar 1939 bedroeg de Amerikaansche productie van „oneindige” („filament”), garens bijna 329 miljoen lb en in 1945 steeg zij tot 624 miljoen lb, zij was dus bijna verdubbeld. Van deze vermeerdering kwam echter niet minder dan 195 miljoen lb voor rekening van de zeer fijne deniers voor de verwerking in bandencords, parachutes, enz. Voor het nog loopende jaar wordt gerekend met een productie van technische garens van 250 miljoen lb. Deze nieuwe en in technisch opzicht interessante garens zijn zelfs trekkracht dan gewoon staal en verhoogden de weerstandskracht van een autoband bij veititting zoodanig, dat het Truman-Committee van den Amerikaanschen Senaat in 1943 de economische voordeelen bij het besparen van rubber in een bijzonder licht stelde. Men gaat nu over tot de toepassing van deze garens voor sportkleeding linnengoed, regenjassen, blouses, enz. Zeer opmerkelijke verbeteringen en steeds rationeeler productie worden tegenwoordig bereikt door de bekende Amerikaansche verticaalconcerns, zooals „American Viscose Co.”, „North American Rayon”, „American Celanese”, „American Enka”, „Eastman” o.a., waarmede tevens een groote vermeerdering der productie (bij de „American Viscose” alleen niet nog eens 100 miljoen lb per jaar) gepaard gaat.

De stapelvezel.

Deze vooruitgang wordt momenteel echter overschaduwd door de ontwikkeling op het gebied van de *stapelvezel*. Deze „op de maat”, d.w.z. naar de steeds wisselende speciale wenschen van den besteller t. a. v. lengte, glans, kleurabsorptie, sterkte, rekbaarheid, enz., vervaardigde vezel wordt nu de eigenlijke „pièce de résistance” in de geheele kunstzijde-industrie. Om onopgehelderde redenen werd nochtans deze bedrijfstak hier te lande van beginne af zeer stiefmoederlijk behandeld. In het jaar 1938 moet de productie hiervan het niet noemenswaardige cijfer van enkele tonnen hebben uitgemaakt, zij heet echter in het jaar 1944 — wellicht onder den druk van de Duitschers, die stapelvezel ter vervanging van katoen en wol noodig hadden — $8\frac{1}{2}$ miljoen lb groot te zijn geweest. Met een jaarlijksche stapelvezelproductie van 700 miljoen lb of wel ruim 45 pCt. der geheele wereldproductie, stond Duitschland in de latere oorlogsjaren aan de spits, terwijl Italië 310 en Japan bijna 300 miljoen lb voortbrachten. Waarschijnlijk zullen deze drie overwonnen landen door de geallieerden ook in de toekomst in staat worden gesteld, om stapelvezel op groter schaal te blijven produceeren, ter besparing van deviezen voor den invoer van andere textielgrondstoffen. Tevens begint ook op dit gebied een commercieel-technische wedloop van de Amerikaansche kunstzijde-industriëlen onderling om de meeste en kwalitatief beste productie. De Amerikaansche stapelvezelproductie is sinds 1939 ruim verdrievoudigd. *Dit alles kan de Nederlandsche kunstzijde-industrie geenszins onverschillig laten, daar zij over enkele jaren absoluut gedwongen zal zijn, om afzetmarkten in het buitenland te vinden.* Het is reeds duidelijk, dat stapelvezel niet slechts katoen, doch ook wol op groote schaal gaat vervangen, en wel niet alleen omdat zij sterker en goedkoper is dan wol. Veeleer kunnen bij de „op de maat” vervaardigde vezel a. h. v. oneindige stijl- en andere variaties bereikt worden, tengevolge van het prepareeren van de verschillende draden voor speciale kleurabsorptie, voofts ook bij vermenging

met katoen-, wol en andere draden. Men vervaardigt thans stoffen uit stapelvezel met verschillende lengten en „feel”, en op zeer groote schaal komen thans zeer fijne vloer-tapijten, overhemden, damesgoed, dekens en meer van dgl. wolachtige producten uit stapelvezel op de wereldmarkten. Op de Nederlandsche kunstzijde-industrie ligt daarom de zware taak, om het verzuimde alsnog tijdig in te halen.

Dr. J. RUBINFELD.

AANTEEKENING.

VERVOERS-ECONOMISCH COLLOQUIUM.

De toenemende belangstelling van de beoefenaren der economische wetenschappen en van de vooraanstaande figuren van het bedrijfsleven voor de vraagstukken, welke op het verkeerswezen betrekking hebben, is nog maar van betrekkelijk recenten datum. Dit is zeer wel verklaarbaar. Het verkeerswezen immers is één der onderdeelen van het economisch leven, dat het langst — zonder dat problemen ontstonden, welke om een dringende oplossing vroegen — aan het vrije spel der maatschappelijke krachten onderworpen is geweest. Nu zal menigen hier wellicht tegen inbrengen, dat de Overheid toch in alle landen reeds spoedig regeland ten aanzien van de spoorwegen is opgetreden en dat de zeevaart in menig land een onderwerp van staatszorg heeft uitgemaakt. Dit moge waar zijn, maar men ziet dan daarbij over het hoofd, dat de kwestie van den zorg voor de spoorwegen in hoofdzaak een kwestie van technische noodzaak is geweest. Op economisch gebied is ten aanzien van de spoorwegen nimmer veel gedaan. Men lette bijv. eens op de Nederlandsche Spoorwegen. Wat werd daar vooral door den Staat geregeld? De financieele verhouding tot den Staat en het gebruik van de rails door één of meer maatschappijen. Wel waren er eenige bepalingen ten aanzien van de tarieven, maar die bepalingen waren er veeleer op gericht het vrije spel der maatschappelijke krachten wel tot zijn recht te doen komen dan te verminderen. En wat de bemoeienissen met de zeevaart betreft, dat was lang niet in alle landen het geval en waar het wel zoo was, sproot het meerendeels uit politieke prestige-redenen voort, meer dan uit economische noodzaak. Binnenvaart en wegverkeer daarentegen waren bijv. in Nederland in het geheel niet geregeld. De taak, die de Staat te dien aanzien uitoefende, was niet meer dan die van den politiestaat.

Toen echter in de jaren 1930 en volgende economische moeilijkheden in het verkeerswezen zijn ontstaan, welke onverwijld opgelost dienden te worden, is de belangstelling voor dit onderdeel der economische wetenschap allengs grooter geworden. Men stond immers nu in de practijk voor de moeilijkheid, een oplossing te moeten vinden voor vraagstukken, welke de wetenschap nog niet of maar zeer ten deele had doorgrond. De gekozen oplossingen droegen daardoor vaak een opportunistisch karakter en ze waren veelal van incidenteele aard. Men denke bijv. aan de als tijdelijken maatregel bedoelde wet op een zooveel mogelijke evenredige vrachtverdeling van 1933.

Door den tweeden wereldoorlog is echter in dezen toestand een verandering gekomen. In de eerste plaats is tijdens de oorlogsjaren de wetenschappelijke discussie over de genoemde onderwerpen ten zeerste verdiept, doordat een wetenschappelijke analyse van het verkeerswezen mogelijk werd, welke voorheen niet uitgevoerd kon worden. O.a. heeft de uitbreiding van de statistieken van verkeer en vervoer er niet weinig toe bijgedragen, terwijl ook de organisatie van het bedrijfsleven in deze jaren ons inzicht aanzienlijk heeft verdiept.

In de tweede plaats staat de Overheid thans voor de taak, het verkeersapparaat vrijwel van den grond af te moeten opbouwen, waardoor de ongevraagde gelegenheid

is geschapen om te komen tot een doelmatige oplossing der in de voorgaande jaren gesignaleerde moeilijkheden. M.a.w. ongezocht is ook de gelegenheid tot oplossing van het coördinatievraagstuk geboden.

Het verkeerswezen, zooals dat onder invloed van het vrije spel der maatschappelijke krachten was gegroeid, kon vóór 1940 niet geacht worden het grootst mogelijke nut ten dienste van het algemeen belang te verschaffen. Het is hier niet de plaats de oorzaken van dit verschijnsel te analyseeren; volstaan wordt met de constatering van het probleem.

Opbouw van het verkeerswezen op een wijze, dat het algemeen belang op de meest efficiënte wijze wordt gediend: zijdaar het vraagstuk van den huidige tijd.

De economische wetenschap is op het punt van het verkeerswezen echter nog niet zoover gevorderd, dat zij de meest wenschelijke oplossing zonder meer kan aangeven. Veel studie en onderzoek zullen daaraan nog vooraf moeten gaan.

Nu doet zich in ons land evenwel de omstandigheid voor, dat het ontbreken van een wetenschappelijk centrum voor de beoefening der verkeersproblemen nog steeds als een hinderlijke lacune in ons wetenschappelijk apparaat wordt gevoeld. Het jonge Ministerie van Verkeer (en Energie) werd al spoedig na zijn vorming door zooveel vraagstukken, welke à l'instant oplossing eischten, overstelpt, dat de tijd voor een rustige fundamenteele studie der verkeersproblemen moest ontbreken. Het Centraal Planbureau i.o., met zijn coördineerende en adviseerende taak, miste uiteraard en de ervaring en de outillage om deze problemen ter hand te nemen.

Wel werd er hier en daar door enkelen zeer verdienstelijk werk op het gebied van de verkeersstudie verricht, doch de groote lijn en de systematische behandeling der problemen kon op die wijze toch niet tot zijn recht komen.

De hier geschetste situatie, welke juist op dit moment als zeer onwenschelijk door alle belanghebbenden bij het verkeerswezen wordt gevoeld, heeft er toe geleid, dat in Mei van dit jaar een 30-tal der Nederlandsche verkeers-economen zich hebben vereenigd met het doel tot een onderlinge bespreking der verkeersproblemen te komen. Zoo ontstond het vervoers-economisch colloquium.

Dit colloquium stelt zich ten doel op systematische wijze een aantal praeadviezen door deskundigen uit te laten brengen, waarna de discussie daarover kan plaatsvinden. Aan de praeadviezen en verslagen der vergaderingen zal in den vorm van „Proceedings” op ruimer schaal bekendheid worden gegeven, waardoor zoowel Overheid als bedrijfsleven over zeer waardevol documentatiemateriaal op verkeersgebied de beschikking zullen krijgen. Praeadviseurs en debaters zijn geheel vrij in hun beschouwingen. De eenige eisch, welke aan hen wordt gesteld, is, dat zij een absolute wetenschappelijke objectiviteit betrachten. Het verdedigen en naar voren brengen van particuliere bedrijfsbelangen wordt niet geduld. De eerste praeadviezen zijn inmiddels reeds verschenen, t.w. een van Drs. A. M. Groot over „Waardeering der duurzame productiemiddelen als grondslag voor de berekening van de kosten daarvan” en een van H. A. A. de Melverda over „Tariefstelsels en tarieftchniek”. Bovendien verschijnen zeer binnenkort rapporten over de coördinatie in België, over de statistieken van verkeer en vervoer, over vervoer en bevolkingsgrootte, enz.

Uitdrukkelijk dient er op gewezen te worden, dat men dit vervoers-economisch colloquium heeft te beschouwen als een tijdelijke oplossing. Uiteindelijk zal men hier in Nederland toch moeten komen tot een wetenschappelijk centrum in den vorm van een verkeersinstituut. Inmiddels kan door het colloquium evenwel reeds belangrijk, baanbrekend en voorbereidend werk worden verricht. In dit verband dient de literatuurdocumentatie vermeld te worden, waarbij het colloquium in samenwerking met

het Nederlandsch Economisch Instituut tot een voor ons land bevredigende oplossing tracht te komen. Ook worden reeds voorbereidingen getroffen om te komen tot een uniforme nomenclatuur op het gebied van verkeer en vervoer. Hierbij wordt samengewerkt met het Centraal Bureau voor de Statistiek, welk Bureau speciaal ten behoeve van de statistiek reeds een nomenclatuur heeft samengesteld.

Gezien de belangstelling, welke het vervoers-economisch colloquium thans reeds ondervindt, kan wel gezegd worden, dat het in een behoefte blijkt te voorzien ¹⁾.

Dr. H. C. KUILER.

¹⁾ Het secretariaat wordt waargenomen door B. G. F. Buys, Thorbeckelaan 52, 's-Gravenhage.

BOEKAANKONDIGING.

PUBLICATIE NO. 38 VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT.

Binnenkort zal verschijnen de 38ste publicatie van het Nederlandsch Economisch Instituut, t.w.:

„Enige kwantitatieve onderzoeken over de betrekkingen tussen overheidsfinanciën en volkshuishouding”, door Ir. H. Vos. Deze studie wordt in den handel gebracht voor f 9,—*. Voor donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut geldt de verminderde prijs van f 6,75.

Donateurs en leden kunnen zoowel bij het Secretariaat van het N.E.I., Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam-W. (Giro No. 8408), als bij de uitgevers (De Erven F. Bohn N.V., Haarlem) bestellen. Anderen uitsluitend bij den boekhandel en de uitgevers.

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Op de geldmarkt was een geringe tendens tot daling van het disconto merkbaar, hetgeen vooral bij de korte termijnen tot uiting kwam. Drie- en viermaandspromessen werden aangeboden tegen $1\frac{3}{8}$ pCt., hetgeen overigens nog altijd vrij belangrijk boven de discontotarieven van den Agent van resp. 1 en $1\frac{1}{16}$ pCt. is. Alleen het marktdisconto voor jaarpapier ligt thans beneden het officieele tarief. Jaarpapier werd $\frac{1}{16}$ pCt. beneden het officieele disconto gevraagd. Dit houdt verband met het feit, dat de Agent slechts jaarpapier afgeeft in combinatie met zevenmaandspromessen.

Het algemeene beeld van de geldmarkt wordt dus nog altijd door een betrekkelijk gebrek aan middelen gekenschetst in verhouding tot de overheidsvraag tegen de door haar vastgestelde tarieven.

De aandelenkoersen op de Amsterdamsche Effectenbeurs gaven in de afgelopen week over het algemeen weinig veranderingen te zien. Nadat de koersen aanvankelijk iets lager waren dan in de voorafgaande week trad op den laatsten beursdag eenig herstel in. Aandelen A.K.U. noteerden op 16 Augustus jl. 135 pCt., aandelen Unilever 257 pCt. en aandelen Philips 304 pCt., welke laatste een week tevoren nog voor 310 pCt. werden verhandeld. Aandelen Koninklijke schommelden in koers om 390 pCt.; op den laatsten beursdag van deze verslagperiode werden zij voor 389 pCt. verhandeld. Suikeraandelen waren gedurende de geheele week tamelijk zwak, zoodat bijv. aandelen H.V.A. daalden van 240 pCt. per 9 Augustus tot 236 pCt. per 16 Augustus jl.

De emissiebedrijvigheid vertoonde in de afgelopen weken een verhoogde activiteit. Door een drietal ondernemingen werd een beroep op de publieke kapitaalmarkt gedaan. Alleen de emissie der Hollandsche Discontoeëringsmaatschappij werd niet een volledig succes, maar voor de kapitaalsuitgiften van Vredestein en de Noordelijke

Industrie voor Vezelbewerking bleek bij het beleggend publiek ruime belangstelling te bestaan.

Beide ondernemingen zijn voor de industrialisatie van ons land van uitnemend belang en kunnen tevens mede uitkomst helpen bieden voor de benarde deviezenpositie, waarin wij nog altijd verkeerden.

STATISTIEKEN.

DE NEDERLANDSCHE BANK. (Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal en deviezen	Wissels, prom. enz., open marktpapier, beleeningen, voorschotten a/h Rijk en diverse rekeningen	Totaal activa	Totaal opeisb. schulden
12 Aug. '46	5.217.974	199.036	5.489.835	4.979.858
5 " '46	5.243.706	188.137	5.474.672	4.957.040
29 Juli '46	5.243.841	218.729	5.535.411	5.019.954
22 " '46	5.238.506	205.367	5.516.714	5.004.265
15 " '46	5.239.309	204.659	5.519.591	5.002.142
8 " '46	5.238.451	185.582	5.499.358	4.984.881
1 " '46	5.264.562	262.164	5.602.361	5.090.459
24 Juni '46	5.286.394	188.356	5.550.429	5.037.876
6 Mei '40	1.173.319	248.256	1.474.306	1.424.016

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in R/C	Saldo Rijk R/C (D/C)	Geblokkeerde saldi van banken	Bankassig-natiën en diverse rekeningen
12 Aug. '46	2.725.478 ¹⁾	2.254.084	C1.483.306	52.418	176.327
5 " '46	2.740.046 ¹⁾	2.216.959	C1.457.324	67.437	183.718
29 Juli '46	2.721.916	2.297.841	C1.561.893	41.842	181.713
22 " '46	2.670.730	2.333.326	C1.555.381	54.104	178.716
15 " '46	2.661.707	2.340.284	C1.522.497	102.166	183.728
8 " '46	2.666.730	2.318.015	C1.541.739	79.657	180.729
1 " '46	2.667.997	2.422.345	C1.642.800	64.325	178.071
24 Juni '46	2.613.290	2.424.436	C1.603.823	79.339	178.763
6 Mei '40	1.158.613	255.174	22.962		10.230

¹⁾ waarvan nieuwe uitgifte f 2.451.390.

²⁾ " " " " f 2.465.746.

NATIONALE BANK VAN BELGIË. (Voornaamste posten in miljoenen francs)

Data	Totaal van den goudvoorraad ¹⁾	Ruitenlandsche deviezen	Papier op België	Voorschotten op overheidsfondsen	Deel- en pasmunt	Vorderingen op den Staat
8 Aug. 1946	33.148	3.311	3.349	211	897	49.742
1 " 1946	33.148	3.235	3.306	182	926	49.542
25 Juli 1946	33.148	3.708	3.244	206	940	48.632
18 " 1946	33.230	3.695	3.372	199	933	48.797
11 " 1946	33.229	3.860	3.554	178	917	49.197
4 " 1946	33.229	3.963	4.247	191	908	48.677
27 Juni 1946	33.327	4.101	3.871	190	913	48.062

Data	Overheidsfondsen	Totaal activa ¹⁾	Bankbiljetten in omloop	Rekening-courant saldi van de Schatkist	van anderen	Resul-twet van 6 Oct. '44 ²⁾
8 Aug. 1946	643	156.435	72.480	2	3.675	740
1 " 1946	644	156.108	72.381	2	3.440	743
25 Juli 1946	644	155.655	71.862	2	3.502	746
18 " 1946	647	156.020	72.319	2	3.396	746
11 " 1946	653	156.856	73.030	2	3.442	751
4 " 1946	653	157.141	73.205	3	3.532	752
27 Juni 1946	653	156.253	72.505	3	3.343	757

¹⁾ Waarvan 10.493 miljoen frcs. onbeschikbaar goudsaldo na herwaardeering van den goudvoorraad. (Besluitwet no. 5 van 1-5-1944).

²⁾ Waaronder begrepen de post „Emissiebank te Brussel”, ten bedrage van 64.597 miljoen frcs.

³⁾ Deze post omvat: oude biljetten over te boeken op tijdelijk onbeschikbare of geblokkeerde rekeningen en niet aangegeven oude biljetten.

Annonces, waarvan de tekst 's Maandags in ons bezit is, kunnen, plaatsruimte voorbehouden, in het nummer van dezelfde week worden opgenomen.